

NAŠA NARODNA DEKORATIVNA MARAMA.

Prilog k ispijivanju naše domaće tekstilne industrije.

Non divitiis et sumptibus sed vir-
tute et industria cum majoribus
contendit. Sallust.¹

Gotovo nema kraja, gdje južni Slaveni žive, a da im marama ili ručnik (peškiri je turska riječ) ne iznosi važan dio narodne poezije. Tako je bilo u najstarija vremena, a tako je i danas. Nema zanimljivije zadaće, nego pratiti estetsku potrebu slavenske duše u toj vrsti dekorativizma. Narod, koji je na taj način izražavao umjetničke težnje svoje, to je narod dobra srca i fine duše. Pa što je pravije, nego da mi — najmladja grančica — mi današnji baštinici svetih narodnih tradicija, upoznamo sve oblike² narodne poezije, da ih milujemo i unosimo u moderne forme današnjega života i u sve doživljaje naših vedrih i tužnih dana.

Hvala Bogu, ta je ideja u novije doba dosta prodrila svuda, pa i u naš školski odgoj, a prodrijet će, ako Bog da, i u sav odgoj domaći i u sav narodni život. Najodličniji naši rodoljubi, najumnije naše glave i najodličnije naše gospodje posvećuju toj ideji veliki interes i nada sve nježnu pažnju. Velikoj ljubavi za ovu ideju, neka je posvećena i ova moja čedna studija.

I.

Marama, ručnik, ubrusac ili peškiri (ubrus, jagluk, bošća, čevra, peča, rida, jemenija, šal),³ šudar, čatkija obično je tkana ili vezena od ruke naše žene. Predmet je to iz domaće industrije. Posao našoj ženi vanredno drag, jer ju s tim poslom veže stotina uspomena iz vlastitoga života i iz života predaka slavne prošlosti naše.

Marama je arapska riječ. Nekad se je tkanina ove vrste, naročito iz Samarkanda, izvozila u Evropu. Ha id (Geschichte II. 688.) navodi, da su lijepim maramama u srednjem vijeku dekorisali crkve i sobe. Hrvati maramu (rubac) znadu odavna.

¹ Ne bogastvom i raskošjem, nego krepošću i radom treba da se natječu: to traži Sallust od svojih savremenika.

² Vidi moje radnje: Srpski vez i tekstilna ornamentika (izdanje Matice Srpske) i raspravu: „O starohrvatskoj vezi-ljačkoj ornamentici“ (Osječki Tjednik, god. 1906.).

³ Razno naše narodno nazivlje za predmete, koji služe gotovo jednoj te istoj svrsi. Nijemci za to imaju samo jedno ime: Tuch, Handtuch.

I u Srba, na cijelom Kosovu, održan je stari značaj dekorativne marame, jer se tamo marama zove ono isto, što i peškiri (turska riječ), naime komad fino izabranog platna, obično krasno vezena. Služi za darove. Fini peškiri i kod Srba i ostalih Slavena, vazda su u prvom redu imali dekorativne svrhe, pa i sad se vide oko ogleđala, ikona i slika; a u crkvi se njima zastire cjelivaonica, putir, u oltaru (kod Srba) uvijaju krstove i t. d.⁴ Tako je i kod Hrvata. U srečkoj župi na Šar-planini, daje se marama za prvi biljeg mladoj, na Kosovu maramom pokrivaju glave, pa preko nje dodje otóz (vezen kotur); maramicom se (trougalnom sa sitnim djindjivama opervaženom) Užićanke (varošanke) ubradjuju, a maramom i Topličani (ljudi) povezuju glavu (preko terlemeta).

Marama su u nas poznate od starine.

Po dubrovačkim starim zapiskama Jireček navodi, kako je dvadesetog maja 1306. godine tužio se u Dubrovniku patricije Toma de Dersa, da je on s jednim tovarom marama u vrijednosti od 800 perpera opljačkan od nekog Poznanusa de Purkija iz Nevesinja (Jireček, Arhiv Jagićev, svezak 22. str. 174).

Dubrovčani i Mlečani najviše su iz Azije donosili krasne marame, a poslije ih je naša narodna vezilja šama tkala i vezla, o njoj pjevala u svojim pjesmama i pričala u pričama. Kako krasno pjeva narodni pjevač n. pr. o čevrmi zlatnoj prigodom prosidbe za svatove. Prosci:

Izvadiše svoje amanete
I sa njima burme i prstene
I jabuke od suvoga zlata
Svak preda se na čevrme zlatne.

A na drugom mjestu opet:

A da vidi ko vilu djevojku!
Nit se zgiba nit amanet prima,
Već zaroni ruku u džepove;
Pa izvadi čevrmu od zlata
Njom udari srijemsku vojvodu
Pa se natrag u kafaze⁵ vrati.

⁴ Ove podatke imam iz djela dra. Sime Trojanovića, direktora etnografskog muzeja u Beogradu, koji je štampao u XIII. knjizi „Srpskog Etnografskog Zbornika“, u Beogradu godine 1909. „Naše kiridžije“, str. 125. — Beograđski muzej čuva sve ove vrsti marama, o kojima ovdje dr. Trojanović govori, pa sam ih i pregledala. Ima ih zaista divnih!

⁵ U kafaze = u djevojačku odaju (sobu).

A „srijemski vojvoda“ očevidno bijaše kavaljer a onda i velik ljubitelj ljepote, jer zaboravlja dati maramu za maramu, milo za drago, nego :

On ne vadi ništa amaneta
Niti vadi od zlata čevrme
Niti daje srebro ni dukate,
Već na curi oči zastavio.

Stare Slavenke nijesu se nikada rastavljale od vretena, preslice i krosne (Stickrahmen). J. Kraszewski opisuje u svojoj pripovijesti iz XI. vijeka, kako je živjelo poljačke viteštvo, zaokupljeno od svuda i zatvoreno na zamku „Olszowe Horodyszczę“, kada u gladu i bijedi čekahu na napade dušmanina Maszława ili na čiju pomoć. Gospodje slavni h vite-zova i u toj stisci ne lamaju besposlene ruke, nego se skupe u gornjim odajama i tu izmikaju,⁵ predju i prepredaju, vezu i tkaju, a sa strahom odlaze u komoru, gdje su složene zlatnoga lana pasma, da vide, ima li ga još, da ih u bijedi tješi i razonodi, jer „z wrze-cionem w ręku, gdy się nić ciągnąć poczela, skrecać, nawijać, jakoś i myśli szło razniej i sercu było spo-kojniej.“⁶ Mnogoj se pri tom poslu čini, da još sjedi na domaćem ognjištu u tišini vlastitog doma, za boljih dana. (Maszław, II. dio str. 125. Varšava 1888.)

„Čevrma“ ovdje povećaje i simboliše poeziju zaruka, jer je marama znak ljubavi i nježnosti.

A tako znamo iz srpske Historije, kad dodje izaslanstvo grčkog cara na dvor kralja Milutina. da je zateklo srpsku kraljicu za prešlicom, slika koju kroničar spominje pun oduševljenja. Poculice i rupci vrlo su stari slavenski poslovi, pod njima bi se krio čar ženske ljepote. Eno već u XI. vijeku veli istorik, da ih nose žene slovenske. Kraszewski (Sabrana djela, str. 60) veli, da su gospodje i djevojke onda bile prikrivene tankim ručenicima (zaslon) a pod njima su nosile čepce i „namitke“, pa im se u javnosti nije vidjelo lice, nego samo u kući medju svojim i medju gostima. Običaj, koji je i na slavenškom Balkanu vladao i to ne samo medju ženama muslimanskim, nego prije i medju kršćanskima.

I u Rusa ovoga doba značilo je nošenje ručnika i marame osobitu gizdu. Kad su poslanici došli kralju Kazimiru (na njegov poziv za pomoć u ratu) bijahu odjeveni u duge haljine, bogate kožuhe, visoke kape, a za pasom im bijahu torbe i svilenе veze n e m a r a m e uz pozlaćeno oružje. To je bilo u XI.

⁵ Izmikati, prediv se miče, vele u Lici, kad se lano predenje tako fino izradi da bude vrlo tanko „izmikano“.

⁶ „S vretenom u ruci, kad se nitke izviju, upredaju, izmikaju onda i misli teku nekud vedrije i srce bude od tog posla smirenije“.

vijeku ! (cit. djelo 93 i 95). Ruskinje umjele su divno vesti ! Stare kronike o tom pričaju vrlo opširno i rado. Kada poslanici stanu hvaliti oči, lice, usta, kose i pjesmu udavače mlade Dobrognijeve, kćerke kneza Vladimira Ruskoga, onda ne zaboravljaju dodati i to : „zlotem i jedwabiem gdy recznik wyszije, tylko go na oltarz dać mozna !“⁷ Ova pohvala čuje se o njoj zato, da ju Poljaci tim radje uzmu za kraljicu, za svoga Kazimira i imade zaista dojam koji su joj namienili. Koja žena umije da veze o n a k a v r u č n i k, dostojna je da bude kraljica !

Veliki junak iz ratova čeških i poljačkih u XI. vijeku silni Mszczuj iz doba najkrvavije bitke šalje svojoj zaručnici* „Zdani“ svilom vezenu m a r a m u, dobivenu u boju ili u svatovima. Isti dakle običaj za koji znamo, da je nebrojeno često opjevan u pjesmama o ratovima južnih Slavena pet šest stoljeća poslije (a valjda i prije). Vidi o tom djelo : Powieści historyczne, J. J. Kraszewskiego. Tom. 9. Warszawa 1888.) Ovakove marame imale su oblik maloga ručnika, kao n. pr. bosanski jaglučići, koji se i danas rade.

Kada u narodnoj pjesmi pjevač želi izraziti najviši stepen ljubavi djevojčine spram junaka našega, ranjena momka, onda će ovako reći :

Ona dere veze n e j a g l u k e
Zaustavlja krvcu od obraza.

(„Snaha i zaova“. Mostar.)

Najteže će da se sveti prijateljica prijateljici ako ju uhvati gdje veze jagluk ili daje jagluk vezeni onome, koga i ona sama voli n. pr. čovjeku ili zaručniku njezinu. To joj oprostiti ne će, jer to je siguran znak, da nijesu „čisti posli“ i da je „jaranica šarena“. To preboljeti ne može, jer naš narod svuda drži, da se sa maramom i „čarati“ može :

Vežak vezla Banovića Mara,
Njoj dolazi Jovan-Begovica.

⁷ „A zlatom i svilom kad ručnik izveze, onda je to takav posao, da je dostojan, da ga jedino na oltar metneš !“ Ovakvo isto i hrvatski i srpski narod govori o svojim radovima, gotovo istim riječima ! Nije li to jasan dokaz da su ručni radovi svetinja zajednička svih Slavena.

U Turaka je isti običaj. Gospodja Hiller priča (u „Frauen Zeit.“ br. 1878. Wien 1907.), kako je bila pozvana u svatove jednoj kćeri tadašnjega sultana Abdul-Hamida prije kojih dvadesetak godina. Pri odlasku sa te slave dobila je od dvorakinje iz palače malu žutu, svilenu, vezenu maramicu, povezanu na sva četiri kraja. Kod kuće vidjela je, da je tu bio uvezan gotovo mali imetak 60 turskih funti, više nego 1000 maraka. Otale valjda i u Herceg-Bosni običaj davanja svatovskih čevrnica, ali mjesto novca u njoj, vezena je takova maramica na sva četiri ugla zlatom, a vezove često zovu : medžidije, dukati, madžarije, parice-zlato-krunaši itd. (vidi moju radnju „Hrvatska čevrma“ (maramica, Sacktüherl, „Samob. List“ iz god. 1904. u više brojeva).

„Kome, Mare, srmom jagluk vežeš?“
 „A Bogami, Jovan Begovice,
 Jagluk vezem Jovan Begu tvome
 Voli Jovo b'jelu lišču mome
 Négo tebi i svem rodu tvome.“
 „Bog ubio Banovića Maru
 Što odmami Jovan bega moga!“

Marama, jagluk, peškir, ručnik, to je najmiliji dar, pa je i od mrtve ljube sveta uspomena. Ganutljiv i s puno sentimentalna viteštva odgovara mlad junak iz Mostara svojim jaranima, koji mu daju „srmom jagluk vezen“, što je pao sa mrtvačkih nosila mile njegove djevojke:

A ja velju mojim jaranima:
 „Mile ruke, koje su ga vezle,
 crne oči, koje ga gledale,
 medna usta, koja su brojila, (vez brojen)
 Neka t a v n i srmom jagluk vezen!“ (t. j.
 neka srma pocrni, a da se nitko jaglukom ne zakiti.

Kako naša narodna pjesma često i slatko umije da slavi jagluke i peškire! Kako su to poetične slike! Djevojka n. pr. ide da traži sokola, ide u livadu iza velike kiše. Mjesto sokola nadje „momče neženjeno“. Ovo je:

... „Leglo spati u zelenu travu,
 Pokrilo se jaglukom po glavi,
 Da ga medna rosa ne popane,
 Da ga žarko sunce ne opali!“

(Bos. Vila g. 1907. str. 152.)

Taj je „jagluk“ od iste ove djevojke i pomoću njegovom „dvoje mladih“ sastaju se, da se više ne rastanu. On joj je bio znak da „momče neženjeno“ na nju misli u snu i na javi, u dobru i zlu, za vedrih i za mutnih dana.

U svake djevojke iz bolje kuće ima velik broj jagluka. Ona se njima služi kao n. pr. moderna gospodjica sa modernim razglednicama (Ansichtskarten). Svaki jagluk iznosi drugu sliku iz života i „mladovanja“, ali taj „embarras de richesse“ (obilje) djevojku ne huni, ona točno pamti: odakle joj koji jagluk, kome će ga dati, kad ga je vezla i što znači njegov ornamenat.⁸ U narodnom životu, naročito u erotici sve je to važno, jer nam očituje narodnu dušu. Kada stari Poljaci igrahu „poljskiego“, narodni ples (Polonaise) onda je bio prvi par najugledniji član

⁸ Vidi o tom moju radnju: *Erotische Einschlüge in den Stickornamenten der Serben* (sa 17 slika, štampano u djelu Dr. Fridrika S. Krausa „Antropofitea“, Leipzig 1909. i u zasebnim otiscima (VI. Bd.), te u „Katalog zemaljskoga umjetničko-obrtnoga muzeja“ u Zagrebu, naklada kr. zem. hrv. vlade. Zagreb 1907. Muzej u zagrebačkoj trgovačko-obrtničkoj komori u Zagrebu ima divnu zbirku jugoslavenskih marama, koju sam ja sakupila. (Vidi katalog ovoga muzeja).

iz društva: kaštelan, starosta, podkomorzy i t. d. On izvodi sa svojom plesačicom figure, koje svi ostali za njim isto tako plešu. Jedna od tih figura, koju je u XVIII. vijeku plesao „siedziwy kasztelan Chelmski“ sa generalicom Miecznik, bijaše ovako izvedena:

Kaštelan je za vrijeme plesa držao u ruci divno izvezenu maramicu⁹, pa je njome pometao prašinu po podu pred svojom igračicom, što su onda i ostali igrači svojim damama činili. (Kajetan Suffczyovski: *Obrazy histor. g. 1799. Kraków.*)

Kad umire jedinak u majke, a mati knjige šalje na svih devet njegovih sestara, onda sestre u prvi čas misle, da su to vijesti o svatovima, pa:

Svađa seka po košulju nosi,
 A najmladja košu i maramu.

To je znak, da ga ona još više voli, nego druge, seke.

Kad god gosti dolaze u kuću, gdje ima djevojka svuda bi:

Djevojke ih lijepo dočekale
 I gospodskim đarom darivale:

Kog jaglukom, koga boščalukom... (Mostar, Bos. Vila godine 1903. strana 321.)

To je stereotipna fraza iz narodne pjesme: vazda je dar poštovanja, časti, pažnje: *lijepa maramica*.

Bez „jagluka“ nema dara gospodskoga. A kad darivaju „jaglukom“ znak je, da te veoma poštuju,

⁹ Veliko leksikonsko djelo: „Gradja za tehnološki riječnik ručnog rada“ iznosi opise svih vrsta slavenskih vezova i nošnja. Izlazilo je od 1898.—1906. Sa 640 strana i sa preko 600 slika u sedam jezika. Po nalogu bosansko-hercegovačke zem. vlade izradila ga je Jelica Belović-Bernadzikowska. Dodatak k tome djelu štampano od g. 1906.—1911. „Novi vaspitač“ u Srijemskim Karlovcima; pa tko se opširnije i svestranije želi upoznati sa pojedinim narodnim radovima svih Slavena, neka pregleda ove knjige.

da ti daju najmilije. Pa kako je narodni pjevač poetičan i nježan, kada opisuje djevojke, koje gleda, gdje sjede uz vezove ili uz švelo n: pr.:

Čisto zlato kraj puta sjedjaše
A svilenu mrežu pletijaše *)
Ko godj tuda putem prolazaše
Svak se čistu zlatu preklinjaše!

„Čisto zlato“ to je eto vrijedna djevojka u očima našega svijeta! Kad o ručnom radu govore, med im iz ustiju teče, pa ne znaju, kako, da već riječi biraju od milja:

U Mostaru, u novome gradu
Tu se veze na nâmu košulja.
Poručuje Kajtazova Djulsa:
Jaranice, Harpagića Humo,
Je l' mi Hazur koša dušanija
Dušanija, sade srmajlija?
Jel' mi gotov vežen jagluk mali
Jel' mi zlato po njemu se sjaji?

* * *

Marama ili jagluk obično je samo predmet dekorativan, pače i onda, ako se nosi uz „kafu“ ili uz ibrik vode za umivanje:

Naš Jovan-beg lice umivaše
Gjordjo sluga vodom polijevaše
I suviše maramu držaše!

Naš narod u mnogim krajevima i ne razlikuje „jagluk“, „čevru“, „peškir“ i „maramu“, makar da bi se za svaki ovaj predmet mogao odrediti zaseban kraj. Vidi se to baš iz gore citirane narodne pjesme. Ovdje marama obavlja ulogu „peškira“ ili ručnika.

Marama, ride, jagluci, to je, što cure u svim jugoslavenskim krajevima ponajviše vezu. Zatim im je najviše stalo. Čim imadu koju paru, odmah idu, da kupe svile ili zlata. Pa taj pribor onda čuvaju ko oko u glavi. Ne će, da im ode u kvar ni mrvica. Paze, da im se ne zamrsi i da im drugi tko iz kuće ne dira u blago ili da ga ne učara. Zato će se zavaditi ko ni za što drugo. To je njima prava svetinja! Slušajte samo, kako narodni pjevač o tom govori:

Kučko, kujo, a ne snaho moja
Turu si mi zlata zamrsila,
Turu zlata, a četiri svile,
Navezla bih ridu, ja mahramu
Dala bi je kumu ja djeveru! (Bos. Vila
god. 1903. br. 19. i 20.)

* Vezenu zlatnu kericu (Points).

Tako se ljuti marljiva vezilja, kad vidi, da joj je nespretna ili nemarna, neprijazna drugarica dirala u posao. Nema većeg prezira nego što je onaj, koji stiže nevještu vezilju!!! Ona je čitavu selu naruglo. Navodim namjerice primjere iz narodnih pjesama, koji pokazuju kako je naš narod ljubio svoju narodnu umjetnost, pa neka to i u naše doba tako ostane. „Što je blago i srcu je drago!“

II.

Ne samo u krugovima seljačkim i srednjim, nego u svijetu stare i najstarije slavenske aristokracije bijaše od vajakada ručni rad umjetničke izrade od vanredno velike cijene. U Poljaka, tih najodličnijih Slavenskih plemenitaša, prikazuju svi historičari otmene Poljakinje, gdje vezu, kad su u domu, kad su u gostima, pa i kad su na putovanju. Bodzantovicz u romanu iz doba Koščiuszkoga opisuje „Panie“, koje u hladu kestenovu sjede i predu (strana 136. I. dio) a i ista ponosita, bogata „Panna Podczaszanka „rado je na klockah robila siatke do alby“ (vezla kišice za albu) (str. 137) a „Panna Maryanna Narbuttowna“, nećaka slavnog generala Koszczinskoga, veze i o n d a, kada je na putovanju „W Karoci“ (u karucama) u društvu kavalira. Vješto ona v e z e r a d i, pa istom, kad stanu gdje god u gostioni da blaguju, ona „wtenczaa sklādala i zw jala stafvnnie robotke i chowala ja do woreczka“ (str. 229.) (tada bi spremala posao u torbicu). Onda su pompadurke i ridikili (torbice) velikih dama vazda čuvali kakovu finu i umjetnički izradjenu keru, spori posao dugih dana; dočim su današnje kesice po istoj modi, tek prazna imitacija prazna sadržaja! Neima u njima ništa osim maramice u tudjoj fabrici izradjene. U svih Slavena od starine nakit od veza i skupocijeno odijelo izradjeno domaćim trudom imade važnu ulogu. To se vidi iz starih kronika, testamenata, isprava itd. Tu su komadi odijela obično pojedince navedeni i pojedince darovani u znak, da im je cijena bila zasebna, a ne samo čisto materijalna. Na pr. Miho Pracat, najveći dubrovački bogataš i dobrotvor iz g. 1551. u svome testamentu govori o p l a t n u, koje je spremljeno u njegovim kućama, a njegova druga žena Vice u svome testamentu pojedince određuje: komu se imade razdjeliti trideset truba (peča) platna, što joj je ostalo od muža (prof. Vučetić, „S r d j“, g. 1907. str. 753.) U oporuci prve žene njegove redom je takodjer nabrojeno odijelo i nakit što ona ostavlja rodbini, pa i svetoj Gospi od Špilice na Lopudu.

Gdje imamo danas porodicu, koja ostavlja toliko bogatstvo u odijelu, platnu i vezu, t. j. u umjetnički

izradjenim komadima osobite ljepote? Zašto je nestalo toga starog ženskog ponosa? Zašto sve to tako vene, gine?

I u ostavštini grofova Zrinskih (prigodom urote) nabrojeno je silno blago u odijelu fino vezenom*

Ručni rad i treba da je najveći ponos žene i djevojke, koja hrvatski ili srpski osjeća. Ponosna Slavenka vjere Muhamedove iz Sarajeva zanosno pjeva:

Car ti bijah, dok u majke bijah
Djevojke me carem dozivahu,
Mladi momci carem i vezinom
A moj Hamdo šećer-pehlivanom!
Moj fesiću, na Bosni pašiću,
Dok te nosim s tobom se ponosim
Sve zah tuku** a na srcu tugu
A prikrih se vezeno-jemenijom
Jemenija do smrti galijska! (Iz ne štampane zbirke Hamdije Kreševljakovića).

* Poljaci u novije doba živo rade u korist svoje narodne ornamentike. Prekrasne radnje i slike o tome donio je „Tygodnik Ilustrovanny” god. 1902. br. 9. (Styl zakopianski v Poznaniu), tu su sobe slikane u narodnom slogu, a u broju 23. vidimo namještaj ove ruke (Przemysl drzewny w Kolomyi). Još više i revnije rade na tome polju Česi, koji imaju čitav niz sjajnih publikacija, u kojima i prekrasni češki narodni vezovi imaju odlično mjesto. Osobito zanimivih studija iz češke veziljačke umjetnosti napisala je Vlasta Havelkova, kustos češkog etnografskog Muzeja, pa je tim stručnjačkim radom pokazala, kako s punim pravom zauzimalje svoje mjesto i služi na čast Muzeju i njegovim ciljevima. Gdje su na pr. stručnjačke publikacije zagrebačkog muzeja uz obrtnu školu, koji imade stare jugoslavenske tekstilne na čuvanje, a osim kataloga (iz pera Jelice Belović-Bernadzikowske) još ništa o njima nije u javnost izneseno (opširnije pisah o svemu tome u čitanci, što ju je za više trgovačke škole izradio prof. dr. Drag. Prohaska u Zagrebu, g. 1911.). Veoma je dobra zamisao s ljetnog Muzeja za narodnu umjetnost i obrt, da je eto izdao već drugo izdanje (koledar) sa stručnjačkim radovima našim. Na hrvatskom jeziku imamo malo ovakovih izdanja. Krasan je prijevod velikog djela, Natalije Bruck-Auffenbergove, njemačke odlične književnice, ali to je eto i jedino djelo ove vrste. Srbi imaju u vanredno lijepoj knjizi „Srpskinja” oko 200 slika nar. ornamentata (izd. 1913. Sarajevo).

** Tuka = marama bos. Muslim. djevojke.

Vidi broj 7., 8. i 9. trgovačkih novina” g. 1910. (Novi Sad). Ovdje gosp. dr. Tihomir Ostojić, prof. sa Velike Gimnazije i akademičar, govori o srpskom „dekorativnom stilu” na način, koji svaku našu ženu mora da oduševi. Tu on kaže i ovo: „Proučavanje naše narodne ornamentike na odelu, belom rublju, marami, čilimovima, čaršavama, prostirkama a posle i na kućevnom nameštaju posudju, raznim alatima, narodnoj kući itd. ima za nas dvojaku korist: teoretsku i praktičnu.

Proučavajući sve u celini raznovrsne motive narodne ornamentike, koje je stvorio narodni duh, koji su izraz osećanja i shvatanja narodnog mi dobivamo jedan osobit način da poznamo svoj narod i njegove osobine, da poznamo njegov dar i sposobnost. To je jedan deo onih velikih studija, koje preduzima svaki svestan narod o sebi, da bi sebe poznao. Iz takova poznavanja crpe svaki član naroda i veliko uhanje i moralnu snagu i nacionalnu svest. To je korist od teoretskog poznavanja narodne ornamentike.

Praktična korist je u ovom: Motive narodne ornamentike možemo primeniti i na današnje ručne radove, možemo upotrebiti i na odelu, rublju, pokućstvu, posudju itd., koje sad nosimo i upotrebljavamo. Jer mi, i kao kulturni ljudi, hoćemo

A njezin „dilber“ ovako joj odgovara:

Od jada me zaboljela glava,
Od čemera i srce i glava
Svezah glavu s r m a l i - j a g l u k o m
Svoje srce mukademom-pasom!

Od toga „jagluka“ proći će ga bol „i srce i glave . . .“

Kad djevojka doživi nevjeru „dragoga“ i sama ne mari da dalje živi. Ali onda i ruho mora da se uništi, jer je u njemu duša njezina, misli njezine.* Evo kako se to plastički opisuje:

Jal' da vidiš plemenite Hane
Ona ide u šikli-odaju
Pa otvara sahtijan-sanduke
Snese ruho na mermer avliju
Svem je ruhu živu vatru dala
Sve se svila u oblake svija
Čisto zlato u topove sliva,
Ona jami o zlata gajtane
Objesi se o žutoj naranči. (Iz zbirke H. Krešev.)

Kad se sama ne misli udati, neka vatra odnese svatovske peškire! To je najviši stepen, najljući, najjači izraz djevojačke muke. Naprotiv san o tome kad će, da „djevorni peškir“ poigrava na stasitom momku, to je slika, o kojoj sanja svaka moma u kićenom Srijemu jednako kao i u kamenoj Crnoj Gori, u bujnoj Srbiji jednako kao i u tijevoj Hercegovini. To je slika o kojoj su sanjale lijepe Jugoslavenske prije mnogo vjekova, kao što će sanjati ako Bog da — i od sele.

Al-Aspurlija ili crvenom svilom vezena maramica to je medju mladim svijetom dobrog nam naroda, što slikovna karta u nas modernih. Simbol fine pažnje.

da ostanemo svoji. To znači, hoćemo da prihvatimo u nasljedstvo sve tekovine naših predaka i duhovne i materijalne, hoćemo da ga prilagodimo sadašnjem životu”. — Kad ovako, inače oštro, pero učenjaka i profesora, piše o našoj narodnoj umjetnosti, onda to možemo nazvati velikim uspjehom za našu lijepu ideju. Sjećam se, kako su primljeni prvi moji članci, kojima sam nastojala od g. 1890. da upozorim na ovo naše narodno blago i da zagrijem publiku našu za narodnu umjetnost! Imala sam onda u sve naše listove: u hrvatske i srpske b a š u s v e r e d o m l — Novine srpske i hrvatske rado su primale moje članke. Ali samo poruga i smijeh i nerazumjevanje stiglo me je za to od mnogih naših mudrijaša. Zagrebačko „Z v o n o” pisalo je dapače još g. 1908. o mojim radovima doslovno ovako (između pune dvije strane poruga): „Ovakova Jelica morala bi platiti porez za svoje pisanje, jer je nesnosna, jer je pogibeljna, jer je opasna”. A ipak sam pobjedila, jer se nijesam dala ničim obratiti od svoje ljubavi za narodne vezove! Danas se sveučilišni profesori iz čitave Evrope zanimaju za naše vezove i za našu ornamentiku i o radovima takvim donose opširne referate u najotmenijim listovima, a naši domaći mrzovoljci ostadoše posramljeni. U divnoj Adria-izložbi imala sam i ja čast biti u „etnografskom odboru”, a tako sam pozvana i u „Odbor za podizanje etnogr. muzeja u Dalmaciji”.

„Dragi dragoj doći ne mogaše
 Već po drugom pozdravljaše dragu
 Po tičići i po lastavici :
 Pozdravićeš milu dragu moju
 Nek mi spremi dušeu jabuci,
 B'jela lišca u al-aspurliji
 Crna oka u zlatnoj kutiji“.

Ali kad mjesto ljubavi, — crna mržnja dušu
 zahvati, onda i kletvom vezilja može da dade oduška
 ojadjenu srcu radeći lijepe poslove svoje i sterući ih :

Dušek stere suzama ga pere
 Jastuk meće, proklela ga veće
 Jorgan stere sa noktim ga dere :
 „O jorgane moj rumeni dane !
 Proklet bio nevjerni Jovane !
 Kol'ko ima na jorganu cv'jeća
 Tol'ko njega gonilo nesreća !“

III.

Na marame i ručnike vezu još i znakove, koji
 čuvaju od uroka i zla pogleda. Ja sam skupila 37 ta-
 kovih znakova. Mnogo ih ima, koji u Bosni i danas
 vjeruju u „baksuzluk“ i baksuz-nikšane (tajne zna-
 kove), rođene na tijelu životinja i ljudi pa im nitko
 nije u stanju to uvjerenje pobiti. A tko ne vjeruje,
 da ima „baksuza“, tome vele, da je „nijedna vjera“,
 „bezvjerac“, pa s time i ne govore. A isto tako vje-
 ruju u sretne znakove, u sretnu ruku, u čeljad slatke
 krvi u „la mascote“ kako to i Francuzi vjeruju, ili
 u „der Gezeichnete“ u Nijemaca. Taj b a k s u z ili
 tajni znak umije vješta vezilja da udahne u svoj
 rukorad, pa jao onda onome, kog se tiče !

Maćehi je najteže, kad promisli, kako će skupiti
 ruho za pastorku, pa to i pjesma spominje. Pastorku
 dočekaju maćehu istom dovedenu lijepo :

Blago nama, eto naše majke !

A ona će ljutito :

Kolike ste, okamenile se
 Ko će vama ruho sakupiti
 Ko će yama j a g l u k e krojiti !

.....
 Od sebe ih ona otiskuje.

Ljubav ženska izražuje se najjasnije-u daru, koji
 je ujedno i kakav nakit. Kada teta dolazi u goste,
 pa daruje djevojke, svi ju zavole ; —

Mladjoj dade iz kose sadžbake, („nakit“)
 A iz njedra svilene jagluke,
 A starijoj s ruke belenzuke (narukvice,
 brasle)

Uza se ih ona prigrlila

Nemojmo ni mi moderni, ni mi školovani ljudi
 nikada zaboraviti, da je narodni vez narodna sve-

tinja ! I muškarci treba da poštuju ženski rad ove
 vrste. Eno momak iz naroda kazuje curi, kako da
 veze, pa se vidi, da je i za muškarce seljake v e z
 nešto važno, nešto na što o n mnogo polaže i o čem
 rado misli :

Sestra bratu srmen jagluk veze
 A brat sestri tiho progovara :
 „Sestro moja, bora ti jednoga !
 Češće puni srmali jagluka
 Da ne može smilje propadati,
 A kamo li oko djevojačko, (da ne vidi skroz)
 Osim ono moje jaranice.

Momci vrlo dobro razlikuju i značenje orna-
 menata, pa i o tom pjevaju. Žensko je u vezu vazda
 „ruža“, ali nije vazda istim oblikom ruža. Evo te
 razlike u vezovima kao i u pjesmi, u kojoj pjevač
 lijepi djevojački vez sam ovako tumači :

Al' je l'jepa rumena ružica :
 Što rumena, to su mlade cure
 Što gondjica, to su mlade žene,
 Što 'no capti, mlade nevjestice,
 Što otpada, ono puštenice,
 Što ocvate, ono udovice.

Ako cure žele, koga da podmite, da im pomogne
 „jašikovati“, one onom daju svoj vez kao najveću
 dragocjenost. Cura vozaru daje srebrom vezeni rubac,
 da ju preveze, jer bježi od nedragoga mladoženje :

I na veslo srmen jagluk dala,
 Na njemu su dvades't i tri grane !
 Kad to začu junak mladoženja.
 Glasom ciće, a od jada crće.

(Ovako lijepo vezen jagluk znak je, da je dje-
 vojci stalo za taj bijeg od sve duše.) Bijeg sretno
 prebjegne ako rubac dadne (narodno gatanje).

Dragi je za vezliju često „mjeseć“, njegovi su
 brci zlatni „kangali“, dragi je i dukat vezen u ma-
 ramu, svezan za srce (tumačenje vezilačkih šara) :

Moj dragane, nad gorom mjeseće,
 I nad mojim i nad tvojim dvorom,
 Do sad si mi žuti dukat bio
 A sad si mi na jumaku zlato
 Tvoji brci — dva kangala zlata.
 Daj mi, dragi, jedan kangal zlata
 Da navezem srmali jagluče :
 Daj mi, dragi, drugi kangal zlata,
 Da navezem zlatnu a m a j l i j u
 Da je turim medju dilbagije (medju djevo-
 jačko blago).

Znadu momci za te poetične simbole, pa zato
 oni kod svake zgode hvale dobre vezilje u sav glas :

Vezak vezla na gradu djevojka
Valjadu joj ruke Sarajeva,
B'jelo grlo grada Dubrovnika
Sva djevojka grada Carigrada!

Mnoge pjesme počinju ovom slikom, koja je
momcima najmiliji siže:

Vezak vezla ljepota djevojka,
Vezak vezla u more gledala itd.

Zaista! Kad promatraš divnu svezu, koja po-
stoji između bogastva naše tekstilne ornamentike i
bogastva našeg narodnog pjesništva, mora da se
iznenadiš ovoj grandioznoj poeziji Balkana, čiji
sjaj tek od novijeg vremena zanosi i naše rodoljube,
dakako još ne u onoj mjeri, kako ona to zaslužuje.

Ako je rad na polju umjetnosti duševni suficit
jednoga naroda, ne moramo li se onda čuditi otkuda
toliko duševne snage u naroda našega, kroz stoljeća
mukotrpnoga, paćenoga, jadnoga i daleka od kul-
ture! Taj bijedni narod, krvavi stražar Evrope nje-
guje vezilačku umjetnost tako izvanredno fine vrste,
a u njoj ljubi, čezne, „sevdališe“, u njoj se zanosi
ljepotom i dičnom istorijom roda svoga, u njoj go-
vori i piše ljepše nego ikoli, sretniji narod Evrope!
Što znači ta pojava u seljanke naše? Znači, da je u
toga naroda mnogo duše i prirodjene pjesničke krvi.
Drukčije se vezilačka umjetnost u ovako žalosnim pri-
likama ne da razumjeti. Iz slika vezova izbija inten-
zivan dah naših krasnih zemalja, ima tu krvi i srca,
a ima i bola, strasti i suza. Ima tu slika punih otmene
poezije, slika sa klasičnim linijama ljepote, a ima i
ovako naivnih viteških-priprostih, simbolskih, kao
što je ova:

Jablan čudan rođak urodio:
na tri grane tri zlatne jabuke,
na četvrtoj siv mu soko sjedi,
te on gleda svuda po planini,
gdje dva brata hitar lovak love;
ulovili srnu i košutu
i ljeljedče zlatnije rogova,
Sultaniju u zlatnu kaftanu
Lijepu Maru u tankoj košulji,
Lijepu Maru sa zlatnim jaglukom. (Iz zbirke
Rište Mirkovića).

Ili ova šarena slika nar. ornamenta iz ruku ve-
zilje, Solunke djevojke:

A bora ti, siv zelen sokole,
Tko ti žuti noge do koljena? (t. j. veze
žutom svilom.)
Tko ti zlati krila do ramena?
Tko nakiti krunu od bisera? (Iz zbirke
Bos. Vile g. 1907. br. 8.)

Ipak su sve te slike skladne, tople, bujne i ži-
vahne i sve diskretno prikazuju neodoljivu čežnju

dobroga toga naroda za ljepotom. Naša je vezilja
jaka, ako i ne vazda skroz svoja a i vazda izrazita
umjetnička individualnost, isto tako kao i naš na-
redni pjevač. Kad ona veze n. pr. „mjesec“ ili „zlatne
mjesečiće“, onda ju čuješ, gdje izvija pjesmu, kojoj
izradjuje vezenu ilustraciju. Čuješ gdje grlovito
pjeva:

Sjaj mjeseče, noćna serhatlijo,
Jesi li' sinoć pod serhatom bio?
Jesi li' vidjo serhatliju moga
Jesi lijep, ko što mi ga kažu?
Sjaj jagluče, djevojačka diko?

Uz mnogi vez imade tako pjesma, što mu kao
tekst ilustraciji odgovara, što vezilji srce grije, a
maštu oduševljuje. (Vidi o tom već citiranu radnju:
„Erotische Einschlüge in den Stick ornamenten der
Serben“ — i: „Das Hemd im Glauben und in den
Sitten der Südslaven“. *Anthropolyticon* g. 1910.
Leipzig, sa 36. sl.) Ornamenti na našim maramama
i ručnicima imadu često i tu moć da ozdrave od uroka.
Kad je mlado momče ili djevojče jako urečeno, dodju
kume, pa joj otaru lice sa devet marama, ako je
bolest očita nataru joj čitavo tijelo sa devet ma-
rama od glave do pete. Sve marama mora, da je već
netko nosio. To čine i Poljaci (u Lipnici), ali oni
taru jednim ručnikom (recznik), kojim se je prije
neko vanredno zdravo čeljade otiralo. Taru tri puta
u ime svetog Trojstva ili u ime od tri „dobra Duhā“.

IV.

Moderni naš svijet pun je bez-štira (Stillosik-
keit); dočim naši narodni ornamenta tvore divan
sklad sa čitavim narodnim životom tijela i duše i
onoga doba, koje ih je stvaralo. Ali i u modernom
svijetu (ne samo našem, nego sveopćem) diže se danas
sve više želja za jedidstvenošću za skladom i za
štilom unutarnjega i spoljašnjega života. Iz ovoga
čežnuća napisao je A. v. Hoffmann svoje djelo „Die
Grundlagen bewusster Stillempfindung“ — Berlin,
W. Spemann. 1907.), gdje on lomi koplje za podi-
zanje svijesti o štilu, koje danas kao da i
nema.

Hoffmann želi sve ono i preporuča sve
ono, što mi Hrvati i Srbi možemo naučiti i od na-
še narodne umjetnice. Ona je stvorila — dakako
besvjesno — za nas najbolju školu i najpodesniju
„Anleitung zum Stillreinen Empfinden“, ona nam
je dala praktične upute u odgajanju svjesnoga osje-
ćaja za ljepotu. (Vidi zbirke narodnih veziva po
našim muzejima). Po Hoffmannu je štil dosljednost
u stvaranju ornamentalnih oblika, a ovi oblici kon-
senkvento odgovaraju svrsi i materijalu, iz koga su

gradjeni. Ispravnost ove svoje definicije okušava (isti auktor) da primjenjuje na tvorevinama ljudskog duha i ljudske ruke počam od pravremena kroz svu istoriju. Njegovi dokazi osvjetljaju nam često poznate stvari novim i oštrim svjetlom, pa vidimo mnogu protivnost i mnogi ne-štil u umjetnicima, koje smo držali dosele skladnima, — običaja radi. Ova bi knjiga mogla divno poučiti sve one, koji ne mare, da se dublje zagledaju u skladnu ljepotu naše domaće narodne umjetnosti, pa bi donijela, „eine reinigende und erfrischende Wirkung“. Ima i u nas dosta „Stillose Stilsucher“, dosta praznoglavih vikača, a ovi su obično najveći protivnici narodne Vile. Istom kad ih tuđe pero osvjedoči, počinju da misle i da se razgledaju po ljepotama svoga doma.

Takvi neka odu u naše muzeje ili u stare srpske manastire i crkve, neka iz pokrivača žene Uglješine uče, što je štil u vezu XIV. vijeka, neka gledaju crkvene vezene marame i zavjese despotice Eufimije, kćeri Vojihnine i one krasne radove u crkvi Vitojevačkoj, staro-dubrovačkoj i u mnogim drugim za-bitnim crkvicama Dalmacije, Stare Srbije i Srijema. Takvi neka u sumrak mirišljive jeseni odu na koje bilo srpsko seosko groblje, kad tamo bijele marame sa krstova raznosi vjetar poput bijelih krila od čudnovatih ptica, što pjevaju o neiskazanoj poeziji slavenske duše! Marama prati našu seljanku od povoja do pokrova, u nju zamata nježna ruka majčina nju samu, malenu i nejaku, kad ju pere i čisti, pa kad odraste u nju će da uvije bijeli hljeb i sir, fine kolače i slatku pogaču, kad ide od kuće kamo. Ručnik ili marama čitav dan joj je na domu u ruci, a treba li kući pred tuđinom ili gostom obraz osvjetljati, to je ručnik iz kuće najotmjereniji dar. U mnogim selima, kad se mlada uda, od svake svoje drugarice dobije ručnik na dar, a i ona sama svakom će muškome u novome domu donijeti ručnik ili maramu (ženskoj) na dar. Svešteniku o Božiću, o sveta Tri Kralja i o drugim praznicima daju vezen ručnik (tako i Hrvati), a na posljednji pohod: na krst pokojniku, opet se veže ručnik! Koliko je štila u konsenkvenciji te simbolike, koliko poezije i ljepote! Od kolijevke do groba ona prati život našeg svijeta. Ukopni bajrak od davnine se spominje. To je čevra, što dolazi na grob. Bajrak je na primjer u „Mostaru i okolici“ oko tri metra visoko drvo sa više račava, koje izgledaju kao krst. Na to se drvo vješaju čevre i jagluci, koje donose djevojke i nevjeste iz rodbine pokojnikove. Dalje se vješaju ženske kite i pramenovi kose od pletenica, koje su ženske rezale kao znak žalosti. U nekim selima vješaju na taj bajrak: ogle-

dala, jabuke, naranče; limunove i duvanske kutije! Korota traje godinu dana. Sve ženske onda ne nose prstenja, pokosnica, kova, nakita, mjendjuša, pafta itd. Skinu bijele sajaluke, raspletu kose, skinu i kape i budu gologlave u znak žalosti. Bijele ubradače zamjene crnim ili šarenim frulletima, samo žena pokojnog nosi bijeli ubradač. Zubuni se izvrnu naopace a tako i čurdije i vezene jačermne. I muški izvrnu džemadžu i nose crne kape. Koliko tu narodni vez izražuje i prati tugovanje za pokojnikom! Koliko simbola i poezije!

Kad bi Hrvati i Srbi imali bogato razvijene i dobro uredjene udruge za promicanje narodne industrije, mi bi se mogli lijepim duhom današnje mode, koja je digla u svoje nakite i naše vezove, vrlo dobro okoristiti a uz to još i proslaviti, pomoći dragi, dobri naš narod! Jugoslavenski vezovi nose se u veliko u Beču, Parizu, Berlinu na modernim haljinama.

Pravo kaže jedna od najboljih poznavalica naših narodnih vezova, poznata njemačka spisateljica Natalija Bruck von Auffenberg u svome posve novom ilustr. djelu: „Dalmatien und seine Volkskunst“: „Nicht nur tausend Steine können redend zeugen, die man „aus dem Schoss der Erde gräbt“, sondern das Ornament der Südslaven selbst, das im Volke lebt, spricht mit tausend Zungen und trägt noch die selben Namen, die man anderswo als klassische Ueberlieferung auf Kunstschulen lehrt“. (Ne samo da može hiljadu kamena kao svjedoci govoriti, koje „iskopamo iz krila zemlje“, nego i ornament (južnih Slavena), koji živi u narodu, govori sa hiljadama jezika i nosi još ista imena, koje drugdje tek na umjetničkim školama učiti moraju na osnovu klasične predaje.)

V.

Hrvati i Srbi imaju danas već više umjetnika, koji rado traže prilike, da sve krasne ideje o preporodjaju naše domaće umjetnosti i industrije prenesu na praktično polje, da ih sprovedu u život. To su Oto Iveković, Nasta Rojc, R. Valić, Dragutin Inchiostri-Midenjak i drugi u Beogradu i Zagrebu. (Napisala sam o tom lijepom radu više članaka, o preporodjaju narodne umjetnosti). Dobar slikar veli o našoj dekorativnoj umjetnosti ovo: „Po obliku svome, ona je prosta, jasna, prirodna, neposredna, bez izlišnih zavijutaka i izvijutaka. Po sadržini svojoj ona je neposredni izraz života, prirode, ljudske duše po svim njenim snagama i pokretima. U njoj

* Preveo Fran Bulić i dr. V. Lozovina (1913.).

se ogleda puno shvatanje obrazaca, koje daje i priroda; slobodna dubokim i čistim osjećajem vodjena prerada njihova; vidi se radnja žive, osjetljive i tvorilačke duše“. Ovakve misli slikar Inchiostru i drugi u praksi izvode. U Beogradu ima mnogo dvor- nica i soba, koji su ukrašeni u srpskom stilu. Naši slikari u Zagrebu primjenjuju domaće motive i na sobni namještaj, na odijelo (moderno žensko), na razne dekorativne svrhe, pa i na marame, šalove i ručnike. U Dalmaciji i Bosni idu zatim idejama takodjer, ako i sporije. Ali radi se. — Vrijedni slikar Iveković lijepo radi, on je od mene u zagreb. muzeju uzeo nekoliko krasnih marama, pa ih odnio u Ame- riku, da po njima udesi dekoracije za jednu crkvu (koja je divno izradjena), a lijepo radi i šef firme Berger u Zagrebu, koja primjenjuje stare motive na moderne tkanine marama, torbe, ručnike itd. Osim

toga ima i više manjih poduzeća, koja u praksi pro- vode divnu misao o preporodjaju naše domaće umjet- nosti, n. pr. neki stolari, rezbari, čitmarice, tkalci, vezilje, švelje itd. Najljepše od svih radi „ženski bazar“ u Beogradu, koji svakoga upravo zadivljuje, jer je na visini svih zahtjeva. Takav bazar trebali bi i u Dalmaciji i u Hrvatskoj. (U Bosni zem. vlada vodi brigu oko takova posla, a u Beču razni „Vereini“, koji mnogo koriste).

U domaćoj umjetnosti, u domaćoj industriji mi treba da živimo svojim životom, treba da smo naši, jer za to u našoj bogatoj ornamentici imamo sve uslove. Ne dajmo se zastrašiti od naše hladne i ne samostalne inteligencije, koja voli tuđe nego svoje! Počnimo sa maramama i ručnicima, te bar svatko treba! Neka ti predmeti budu nešto specijal- no naše, nešto što u-ovolikom bogastvu izrade nije-

dan narod nema! Na svakom vašaru, na svakom pazaru na srečkama, na dobrotvornim zabavama, u svakom kupalištu našem (i tudjem!) neka bude kakav dućan sa našim maramama. To je predmet, koji se može prodavati, počam od jedne krune do pedeset kruna, dakle „artikli“ za svaki žep! To neka je naša sjajna, a i pametna „Carte de visite“, kojom ćemo ući u šalone svih kulturnih naroda. A jesmo li jednom tu, lako ćemo dalje! Ja sam godine 1909. bila na velesvjetskoj izložbi u Berlinu „u Odboru“ i tu sam imala prilike upoznati ljude iz svih krajeva svijeta i tu sam pokušala svoju sreću. Sve žepove gornjeg i donjeg odijela imala sam vazda pune naših hrvats. i srps. marama. Pa kad mi se ko pohvali što je kupio, a ja izvadim jednu maramu pa velim: „Haben Sie solche kroatische Tücherln?“ „Avez vous un mouchoir serbe?“

Na skoro bijahu žepovi francuski, njemački, engleski, američki. i — japanski puni naših krasnih marama. Svak je rekao, da je to praktičan dar; svatko se je veselio svojoj kupnji! Ali je bilo pre- malo robe — na pazaru. Moglo se je prodati sto puta više. Dolazili su k meni „chez la dame avec le mouchoirs“ — to je bio moj „nom de guerre“ moje oficijelno ime: gospođa od marama. Po tome imenu su me svi poznavali. Ali ja i jesam to bila: na mom šeširu kokarda od divne svilene marama iz Bosne, na mojoj haljini „Princesse“ izrez oko vrata ispunjen bijelom maramicom iz Dalmacije, na torbici mojoj „rida“ iz Slavonije, mjesto Umlegtucha peča iz Siska, na šalu od crne svile zlatovez iz našega Srijema, a u žepu jedan bijeli rubčić sa otoka Paga, a drugi iz Šabca od jedne seljanke Srpkinje, vezen obametom. Pravi

živi zemljovid za naše marame! A ipak sam se držala salonskoga principa: „Ni č e g a p r e v i š e !“ Tek mjesto tujjih kirpa bez stila i reda, ja sam sve imala uza se, što je bilo na š e. Sve to iznosim kao konkretan primjer, kako se i u malom, kako i po-jedinac mnogo može da uradi. To je pravi patriotizam.

Svi Slaveni ljubili su ovako svoja tkanja i vezove od davnine, pa neka to čine i danas. Manje riječi, a više čina! Poštujmo p r a v e v r e d n o t e, p r a v u l j e p o t u, p r a v e t a l e n t e, pa nas ne će moći varati „štreberi“, nadri-pjesnici, prazne glave i šuplji mozgovi. — — —

Stari Kozaci na ukrajni očuvali su dugo narodnu nošnju i narodni vez, jer su govorili: „vražije“ odijelo, vražiji kroj i razgovor, to je njemački kroj i nošnja. Tako je to utvrdila pravoslavna crkva kijevska i moskovska, tako i mora da jest“, ka-zaše oni. (Nemolaka Mihajila Ozajkowskoga, Leipzig 1873. str. 7.) H e t m a n L a c h Jażwinski z Pobe-reza ljubio je tako svoje narodne maramice, da ih je obično dao z a š i t i u crvenu šubu, podšivenu crnim medvedom, da mu nitko ne može oteti to blago kad ide u boj (g. 1810.) (cit. djelo str. 39.)

Kada na Ukrajni prose djevojku, dodju prosci u kuću, a otac zove majku ovako: „Evo svatova, evo naših svojaka, traže tebe i „molodicu“ našu. Daš li ručnik?“

Onda se od sobe djevojačke otvore na pola vrata i mala ručica pruži tri ručnika, jedan za drugim ocu u ruke. Ti su ručnici kô snijeg bijeli, a na krajevima im je crveno „merežone“! Onda prosци uzmu hljebove i kokota ispod pazuha, stave sve to na stol, a ručnike opašu kao šjarpe.¹

¹ Na Ukrajni vezli su najviše rasplit, kere i krbez, a jer se tu nitke izvlače, zovu tamo taj vez „m e r e ž“ (merežona koszula, fartuszek obrzucani mereżem białym lub „zerwonym“). A njegovao se tu i bogati zlatovez. Ovaј na kadifi (kaftaniček). Zlatovez je sa ornamentima u čudnim arabeskaма, poput je-roglifa, kao neki talismani, tajno pismo od sreće i nesreće“ — od „uroka i bolesti“, kako ih opisuje slavni Czajkowski,

Stari junaci omatali su korespondenciju v o j n u u svilom vezene marame, a to su ujedno bile prve „couverte“. Stare kronike (vidi: bibl. pis. pol. sv. XV.) često opisuju ukrajinske junake pismonoše, kako iz njedara vade maramice, rastvore ih, uzmu pismo, nakašlju se, pljunu, i onda čitaju. A i „sitne knjige“ naših jugoslavenskih junaka slale su se na ovaj način, pa i danas svijet u našim krajevima najvoli dragocijene spise zamatati u „marame ve-zene“ i tako ih spremati, nositi na sud i t. d. To „donosi sreću“, kažu i svaki se posao bolje svrši.

Sav je narodni život pun lepršanja mile i lijepe maramice.

I u narodnoj igri maramica ima važnu ulogu. Tko ne zna igru:

„Ja se srdim na te!“ gdje se uz ove riječi baca maramica na dotičnoga. Ili igru „Vuk“, gdje se čvorom od marame bije mrki vuče. Ili „kravicu“, gdje se maramom povezuju oči i u kolu traži, da prepoznaš glas igrača.

Od rubca načinjena ludjačka kapa dolazi na glavu mile „bake Joke“ vračarice u igri, a n e m i l i ljubi se sa n e m i l o m „kroz maramu“. Igra „kolo“ (ovo) navezuje se pomoću djevojačkih maramica, u znak čednosti i skromnosti. Tko bi sve to na-brojio?

Maramice momci najradje otimlju djevojkama, koje su im mile, pa se onda tim povodom razgovaraju i bolje upoznavaju.

Za to djevojke svuda rado govore, misle i pje-vaju o „maramicama“ i „jaglacima“ i o svome rukoradu u opće. Sva im je duša i srce kod toga posla. „Blago takovoj djevojci, ona je „selu svjez-dica, a majčinu oku zjenica“.

auctor kozačkih priča (str. 126. powjesci slawijanske). A i na-ziv (tabor), koji kod nas u Slavoniji dolazi uz katore i rasplite, uzet je valjda iz maloruskoga, gdje ta riječ znači zasebni oblik vojni u Kozaka. „Taborem walczila piechota kozacka“ (vidi gore cit. aut.) t. j. četverokutnim udešajem kola sa volovima.